

Leernetwerk

Monitoring van burgerschapscompetenties

Hoe doe je dat in de praktijk?

Schooljaar 2024/2025

Informatie voor deelnemers

Van scholen wordt gevraagd om burgerschap te bevorderen. Dat is een al oude –in een nieuw jasje gestoken– opdracht van onderwijs, waarmee sociale en maatschappelijke vorming immers onlosmakelijk verbonden zijn. Een van de eisen die de wet daar sinds 2021 aan stelt, is dat scholen de burgerschapscompetenties van leerlingen in kaart brengen.

Navolgend overzicht beschrijft de opzet van het Leernetwerk dat in 2024/25 rond dit thema wordt aangeboden. Het leernetwerk richt zich op scholen voor basis- en voortgezet onderwijs (maar ook deelnemers uit het speciaal en middelbaar beroepsonderwijs zijn welkom).

Inhoud leernetwerk

In het leernetwerk *Monitoring van burgerschapscompetenties* staat het in kaart brengen van de competenties van leerlingen rond burgerschap centraal. Het leernetwerk is gericht op de praktijk, en omvat het delen van kennis over monitoring van burgerschapscompetenties en de toepassing daarvan in de dagelijkse onderwijspraktijk. Aan de orde komen de verschillende manieren waarop competenties in kaart gebracht kunnen worden (zoals met behulp van een portfolio, zgn. *rubrics* of met vragenlijsten), zowel als de voor- en nadelen van elk van deze methoden, en het gebruik en de interpretatie van de uitkomsten daarvan in de praktijk.

Doel

Het leernetwerk is erop gericht dat deelnemende scholen een of meer van deze methoden op de eigen school in de praktijk brengen. Deelname omvat het maken van een beargumenteerde keuze voor een aanpak die past bij jouw school, de voorbereiding en uitvoering van de toepassing op de eigen school (in voorjaar 2025) en de interpretatie en benutting van de gegevens. Deelnemende scholen worden ondersteund door in het thema gespecialiseerde onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam en experts van de Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit Onderwijs.

Meer specifiek zijn er de volgende doelen:

- Overdracht en uitwisseling van kennis over verschillende manieren om burgerschapscompetenties in kaart te brengen, de functies en doelen daarvan, en de eisen die aan een adequate aanpak gesteld mogen worden (zoals naar inhoud, methode, ethiek, uitvoerbaarheid, bruikbaarheid).
- Oriëntatie op burgerschapsonderwijs met aandacht voor leerdoelen en een samenhangend aanbod.
- Voorbereiding en uitvoering van een of meer metingen van burgerschapscompetenties op jouw school, met aandacht voor zowel kwantitatieve als kwalitatieve aspecten
- Bespreking en interpretatie van de bevindingen uit de meting voor de eigen school, gericht op de vraag wat dit leert over het onderwijs van de school en de verdere ontwikkeling daarvan.

Wat verstaan we onder 'monitoring'?

Monitoring van de burgerschapscompetenties is niet alleen een eis van de overheid, maar ook een belangrijk instrument om bevordering van burgerschap op school op een zinvolle manier te kunnen geven. Bij 'monitoring' van burgerschapscompetenties gaat het in dit leernetwerk om het op stelselmatige wijze in kaart brengen van de competenties van de leerlingen, op een manier die zinvol, uitvoerbaar en verantwoord is, en aan wettelijke eisen voldoet. Daarbij krijgt niet alleen de 'theorie' (wat weten we op grond van (internationaal) wetenschappelijk onderzoek over monitoring en de effecten daarvan?) maar vooral ook de toepassing van die kennis in de praktijk aandacht. De leergang richt zich op het (door de deelnemende scholen) maken van een beargumenteerde keuze voor de manier waarop de school de monitoring wil vormgeven. Een belangrijk doel is vervolgens de gekozen aanpak in de praktijk uit te voeren. De leergang omvat daarmee alle stappen, van keuze, via uitwerking en toepassing tot rapportage en gebruik. Ook scholen die al een aanpak gekozen hebben, kunnen deelnemen aan het Leernetwerk.

In het Leernetwerk komen de voornaamste benaderingen (portfolio, *rubrics*, vragenlijst) aan de orde. De deelnemende scholen kunnen daarin eigen keuzes maken. Afhankelijk van de stand van zaken op de deelnemende scholen en de voorkeur van deelnemers, zal via co-creatie worden gewerkt aan de ontwikkeling van instrumenten voor portfolio en *rubrics*. Daarnaast wordt een vragenlijst gebruikt. Het betreft het instrument 'Burgerschap meten', dat zonder kosten voor de school kan worden gebruikt.¹ Het meetinstrument 'Burgerschap meten' is ontwikkeld door de Universiteit van Amsterdam en wordt sinds ruim tien jaar in het onderwijs gebruikt. Doordat alle deelnemers, naast andere methoden, ook dit instrument gebruiken, ontstaat een gemeenschappelijk referentiepunt, waarmee verschillen en overeenkomsten tussen aanpakken en scholen verkend kunnen worden. De resultaten van de metingen zijn eigendom van de school.

Resultaat

Na afloop van de leergang beschikken de scholen over een aanpak voor monitoring van burgerschapscompetenties die past bij de school en aan de wettelijke eisen voldoet. De deelnemende scholen hebben deze aanpak in de praktijk vormgegeven en beproefd, beschikken over een rapportage

¹ Deelname aan Burgerschap Meten is niet verplicht, maar wordt sterk aanbevolen. Het leernetwerk verwelkomt ook scholen die op andere wijze inzicht in de burgerschapscompetenties van leerlingen willen verkrijgen.

van de competenties van de leerlingen, en hebben deze 'vertaald' naar conclusies over het onderwijs van de school en de gewenste ontwikkeling daarvan.

Concreet zijn er de volgende opbrengsten voor de school:

- Deelnemers aan het Leernetwerk beschikken na afloop over de kennis die nodig is om invulling te geven aan de wettelijke opdracht tot monitoring van burgerschapscompetenties.
- Deelnemers hebben ervaring opgedaan met de toepassing van een meting op de eigen school en het interpreteren en duiden van de gegevens die dat oplevert.
- Deelnemende scholen beschikken na afloop over een methode om burgerschapscompetenties te monitoren.
- Deelnemende scholen hebben inzicht in de mogelijke manieren om deze gegevens te gebruiken voor de ontwikkeling van hun burgerschapsonderwijs en hebben daar, voor de eigen school, een begin mee gemaakt.
- Deelnemende scholen beschikken na afloop over een rapportage van de burgerschapscompetenties van de eigen leerlingen.
- Deelnemende scholen kunnen gedurende twee jaar kosteloos gebruik maken van het instrument 'Burgerschap meten' van de Universiteit van Amsterdam.

Opzet

Gedurende de bijeenkomsten werken we vanuit verschillende perspectieven aan bevordering van expertise rond het in kaart brengen van burgerschapscompetenties en de ontwikkeling van manieren om die in de praktijk te brengen. De inbreng daarvoor wordt verzorgd door onderzoekers verbonden aan de Universiteit van Amsterdam en experts verbonden aan de Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit Onderwijs. Ook wordt uitgegaan van een actieve inbreng en bijdragen van de deelnemers, gebaseerd op de eigen schoolpraktijk. In het Leernetwerk is veel tijd ingeruimd voor uitwisseling tussen deelnemers en streven we naar gezamenlijke ontwikkeling van methoden.

Het leernetwerk is opgebouwd rond vier lijnen, die stelselmatig terugkomen:

- 1 Delen van internationale **wetenschappelijke kennis en ervaringen uit de onderwijspraktijk** over manieren voor monitoring van burgerschapscompetenties, met aandacht voor inhoud (wat monitoren?) en werkwijze (met welke methode?).
- 2 **Kritische reflectie** en bespreking van de eisen die aan een goede monitoring gesteld mogen worden, zoals methodologische kwaliteit (validiteit en betrouwbaarheid), ethische aspecten, haalbaarheid in de praktijk, doelen en functies van monitoring, en de praktische bruikbaarheid van de resultaten (wat kun je ermee?).
- 3 **Toepassing in de praktijk** van de deelnemende scholen, met aandacht voor vragen zoals: welke aanpak past bij onze school, hoe realiseren we die (inclusief uitvoering in de praktijk), hoe interpreteren we de resultaten (wat vertellen die?), hoe kunnen we daar conclusies uit trekken voor het onderwijs op onze school, en gaan we daarover het gesprek aan op onze school?

- 4 ***Uitwisseling van ervaringen*** via gezamenlijk ontwikkelwerk (co-creatie), het delen van de resultaten en het reflecteren daarop, gezamenlijke bespreking van uitkomsten, en ondersteuning en feedback van de experts en onderzoekers van AWP en UvA.

Zie ook de beschrijving van de thema's die in de bijeenkomsten aan de orde komen (bijlage).

Organisatie

Het Leernetwerk start per 1 november 2024 en loopt tot juni 2025. Het leernetwerk omvat vijf bijeenkomsten. Het betreft fysieke bijeenkomsten, die plaatsvinden op een van de deelnemende scholen. De bijeenkomsten vinden plaats op woensdagmiddag (of bij voldoende belangstelling op een middag naar voorkeur van de deelnemers). Een bijeenkomst duurt circa drie uur.

Deelnemers ontvangen vier weken voor elke bijeenkomst het gedetailleerde programma, materiaal ter voorbereiding en een overzicht van gevraagde voorbereiding.

We streven naar bijeenkomsten in de regio (afhankelijk van het aantal deelnemende scholen en de spreiding over het land).

Doelgroep

Het Leernetwerk is bedoeld voor scholen in het basis- en voortgezet onderwijs, maar staat open voor deelname van scholen uit andere sectoren. Aan het Leernetwerk kan worden deelgenomen door leraren, schoolleiders, bestuurders, intern begeleiders, coördinatoren burgerschap en medewerkers kwaliteitszorg.

Inzet deelnemers

Van deelnemende scholen wordt de volgende inzet gevraagd:

- Vanwege de koppeling tussen het leernetwerk en activiteiten van de school is het van belang dat deelnemende scholen met tenminste twee personen meedoen.
- Voorbereiding van de bijeenkomsten.
- Het leveren van een actieve inbreng aan de bijeenkomsten, mede in vorm van het delen van ervaringen en inbreng van ontwikkelwerk en resultaten.
- Actieve deelname aan ontwikkelactiviteiten (voor de eigen school).

De verwachte tijdsinzet betreft circa een dagdeel ter voorbereiding op elke bijeenkomst. Daarnaast omvatten het ontwikkelwerk en de school-gebonden activiteiten circa vijf werkdagen verdeeld over de duur van de leergang, afhankelijk van de invulling die de school aan de eigen meting geeft.

Aan deelname aan het Leernetwerk zijn voor de school geen kosten verbonden.

Over de aanbieders

De leergang is ontwikkeld en wordt verzorgd door de *Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit onderwijs* en de *Universiteit van Amsterdam*.

De leergang wordt verzorgd door onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam en experts van de *Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit onderwijs*. De begeleiders beschikken over langjarige

ervaring in de praktijk van het onderwijs en de evaluatie daarvan, zijn expert op het domein van bevordering van burgerschap en het monitoren van de resultaten daarvan. De betrokkenen zijn tevens zeer goed bekend met de theoretische, analytische, methodologische en wettelijke aspecten van burgerschapsonderwijs, en de betekenis daarvan in de praktijk, en hebben ruime ervaring met praktijkgerichte samenwerking met scholen in het basis- en voortgezet onderwijs.

Deelnemende experts / onderzoekers:

- **Dr. Remmert Daas** (Universiteit van Amsterdam) *is als universitair docent verbonden aan de Afdeling Onderwijswetenschappen van de UvA en promoveerde op een proefschrift over methoden waarmee burgerschapscompetenties van leerlingen in kaart gebracht kunnen worden. Remmert was projectleider van het ICCS 2022 onderzoek naar burgerschap in het voorgezet onderwijs.*
- **Prof. dr. Anne Bert Dijkstra** (Universiteit van Amsterdam & AWP Sociale Kwaliteit onderwijs) *is verbonden aan de UvA en directeur van de AWP Sociale Kwaliteit onderwijs. Hij is/was betrokken bij een groot aantal studies naar burgerschapsonderwijs, en programmaleider van de Nederlandse ICCS studies in 2016 en 2022. Anne Bert is tevens verbonden aan de Inspectie van het Onderwijs.*
- **Dr. Lianne Hoek** (Universiteit van Amsterdam & AWP Sociale Kwaliteit onderwijs) *is universitair docent aan de Afdeling Onderwijswetenschappen van de UvA en promoveerde op een proefschrift over de benutting van inzicht in opbrengsten van burgerschapsonderwijs voor de ontwikkeling daarvan. Lianne doet onderzoek naar burgerschap, onderwijs en democratie in een digitale wereld.*
- **Irene de Kort** (AWP Sociale Kwaliteit onderwijs) *was voorheen als onderwijsadviseur verbonden aan het KPC en werkte als coördinator burgerschapsonderwijs bij de VO-Raad. Irene verricht activiteiten voor het Expertisepunt Burgerschap en is verbonden aan de AWP Sociale Kwaliteit onderwijs.*
- **Marianne Pas** (AWP Sociale Kwaliteit onderwijs) *was eerder schoolleider, bestuurder en onderwijsinspecteur. Marianne is specialist op de thema's burgerschap en achterstandsbestrijding, en verbonden aan de AWP Sociale Kwaliteit onderwijs.*
- **Drs. Joke van Putten** (AWP Sociale Kwaliteit onderwijs) *was eerder verbonden aan de Inspectie van het Onderwijs, was auditor voor kwaliteit van onderwijs op school- en bestuursniveau en lid van de jury Excellente scholen, en verzorgt masteronderwijs orthopedagogiek. Joke is verbonden aan de AWP Sociale Kwaliteit onderwijs.*
- **Stefan van der Weiden** (AWP Sociale Kwaliteit onderwijs) *is schoolleider in het basisonderwijs en verbonden aan de AWP Sociale Kwaliteit onderwijs. Stefans' expertise richt zich op het werken met onderwijsdoelen en het monitoren daarvan rond burgerschap in de schoolpraktijk, en ontwikkelde een aanpak voor het werken daarmee door schoolteams.*

De *Academische Werkplaats Sociale Kwaliteit Onderwijs* is een samenwerkingsverband waarin scholen, onderzoekers en onderwijsinspecteurs samenwerken aan bevordering van de sociale kwaliteit van scholen, onder meer op het terrein van burgerschap. De AWP houdt zich onder meer bezig met de ontwikkeling en toepassing van meetinstrumenten, zoals het instrument Burgerschap Meten of het gebruik van *rubrics*, waarmee scholen kennis, houdingen en vaardigheden van leerlingen in kaart kunnen brengen. De gegevens die deze en andere instrumenten opleveren zijn van belang voor de dagelijkse onderwijspraktijk, bijvoorbeeld als het gaat om de ontwikkeling van burgerschapsonderwijs. De activiteiten van de AWP zijn sterk praktijkgericht en gebaseerd op een actieve inbreng van

deelnemende scholen en co-creatie. De ontwikkelde producten komen ten goede aan de deelnemende scholen, en worden tevens (zonder kosten) algemeen beschikbaar gesteld aan het scholenveld.

De onderzoeksgroep Burgerschapsonderwijs aan de Afdeling Onderwijswetenschappen van de *Universiteit van Amsterdam* houdt zich bezig met onderzoek naar burgerschapscompetenties van leerlingen (zoals de vraag: kun je die in kaart brengen?), kenmerken van scholen die bijdragen aan bevordering van burgerschap (wat werkt?) en de ontwikkeling, sturing en evaluatie van onderwijs gericht op burgerschap. Onderzoekers uit de onderzoeksgroep werkten recent aan uitvoering van peilingsonderzoeken naar burgerschap voor de onderwijsinspectie, zijn voor Nederland uitvoerder van de internationaal vergelijkende onderzoeken ICCS naar burgerschap in het voortgezet onderwijs, en publiceren in nationale en internationale wetenschappelijke en vaktijdschriften over hun resultaten. Ook werken ze mee aan praktijk gerichte publicaties over burgerschapsonderwijs, en werken ze met scholen aan ontwikkeling van burgerschapsonderwijs.

Het Leernetwerk wordt aangeboden in samenwerking met het Expertisepunt Burgerschap.

Aanmelding

Aanmelding is mogelijk tot 15 oktober 2024.

Voor opgave en meer informatie:

- Primair onderwijs: <https://www.expertisepuntburgerschap.nl/agendaitem/leernetwerk-monitoring-van-burgerschapscompetenties-hoe-doe-je-dat-in-de-praktijk-po-vo-2024-2025/>
- Voortgezet onderwijs: <https://www.expertisepuntburgerschap.nl/agendaitem/leernetwerk-monitoring-van-burgerschapscompetenties-hoe-doe-je-dat-in-de-praktijk-po-vo-2024-2025-2/>

BIJLAGE: Programma Leernetwerk

Monitoring van burgerschapscompetenties. Hoe doe je dat in de praktijk?

Het Leernetwerk omvat vijf bijeenkomsten, materialen en zelfwerkzaamheid van de deelnemende scholen. Onderstaand overzicht geeft een beeld van de inhoud van de bijeenkomsten.

Bijeenkomst 1 (november 2024) ~ ***Burgerschap: van visie tot leerdoel***

Masterclass 1: De doelen van bevordering van burgerschap

Masterclass 2: Inleiding monitoring van burgerschapscompetenties

Uitwisseling: Wat is voor onze school de kern van bevordering van burgerschap?

Ontwikkelactiviteiten: a) Van visie naar leerdoelen voor onze school

b) Hoe stellen we vast wanneer de leerdoelen zijn behaald (I)?

Vorbereiding deelnemers: Inbrengen overzicht leerdoelen burgerschap van eigen school

Bijeenkomst 2 (januari 2025) ~ ***Burgerschap: van leerdoel tot doorgaande lijn***

Masterclass 3: Methoden voor monitoring (portfolio, *rubrics*, meetinstrument)

Masterclass 4: Inleiding: een doelgericht en samenhangend curriculum burgerschap

Uitwisseling: Hoe geven we op onze school invulling aan bevordering van burgerschap?

Is sprake van een doorgaande lijn?

Ontwikkelactiviteiten: a) Van leerdoelen naar doorgaande lijn voor onze school

b) De ontwikkeling van op portfolio en *rubrics* gebaseerde monitoring

Vorbereiding deelnemers: Inbrengen overzicht burgerschapsactiviteiten van eigen school

Bijeenkomst 3 (maart 2025) ~ ***Monitoring van burgerschapscompetenties I***

Masterclass 5: Gestandaardiseerde monitoring van burgerschapscompetenties

Uitwisseling: Welke visie heeft onze school op monitoring van burgerschapscompetenties en welke ervaringen hebben we daarmee?

Ontwikkelactiviteiten: a) Gebruik van meetinstrument burgerschapscompetenties in de praktijk

b) De ontwikkeling van op portfolio en *rubrics* gebaseerde monitoring (I)

c) Hoe stellen we vast of de leerdoelen zijn behaald (II)?

Vorbereiding deelnemers: Inbrengen overzicht werkwijze / ontwikkelwerk voor monitoring burgerschapscompetenties (portfolio, *rubrics*, vragenlijst)

Bijeenkomst 4 (mei 2025) ~ ***Monitoring van burgerschapscompetenties II***

Masterclass 6: Over de functies van monitoring van burgerschapscompetenties

Uitwisseling: De interpretatie van monitoringsuitkomsten en het gebruik daarvan
De duiding van de monitoringsresultaten voor onze school

Ontwikkelactiviteiten: De ontwikkeling van op portfolio en *rubrics* gebaseerde monitoring (II)

Vorbereiding deelnemers: a) Inbreng ervaringen met uitgevoerde monitor en ontwikkeld instrument

b) Analyse, interpretatie en rapportage van monitoringsgegevens voor de eigen school

Bijeenkomst 5 (juni 2025) ~ *Naar duurzame schoolontwikkeling burgerschap*

Uitwisseling: De benutting van monitoringsuitkomsten voor onze school

De evaluatie van methoden voor monitoring

Ontwikkelactiviteiten: a) Voortgang en ontwikkeling van op portfolio en *rubrics* gebaseerde monitoring (III)

b) Voortgang toepassing en benutting vragenlijst

c) Evaluatie en synthese: wat werkt voor onze school?

d) Hoe bedden we monitoring zodanig in dat sprake is van continuïteit en draagvlak voor benutting van de resultaten daarvan?

Vorbereiding deelnemers: a) Overzicht van wijze waarop monitoringsresultaten worden benut op de eigen school

b) Eindrapportage monitoring burgerschapscompetenties 2024/25